

Sağlık Alanında ve Sağlık Alanı Dışındaki Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Engelliliğe Bakışının ve Engellilik Farkındalıklarının İncelenmesi

Investigation of Awareness and Perspective About Handicape University Students Studying in Health and Non-Health Departments

Nilay ARMAN^a, Ela TARAKCI^a, Tuğba ÇİVİ KARAASLAN^a, Emrah ZİREK^b

^aİstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İstanbul, TÜRKİYE

^bBingöl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü, Bingöl, TÜRKİYE

ÖZET Amaç: Sağlık alanındaki ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin, engelliliğe bakış açısını ve engellilik farkındalığını değerlendirmek ve karşılaştırmaktır. **Gereç ve Yöntemler:** Çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden, Türkiye’de sağlık alanındaki bölümlerde okuyan 853 öğrenci ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan 790 öğrenci olmak üzere toplam 1.643 üniversite öğrencisi dâhil edildi. Engelliliğe bakış açısı ve engellilik farkındalığını değerlendirmek üzere araştırmacılar tarafından hazırlanan 24 sorudan oluşan bir anket, karşılıklı görüşme yöntemi ve Google Formlar aracılığıyla üniversite öğrencilerine uygulandı. Elde edilen veriler SPSS 21.0 programı ile değerlendirildi. **Bulgular:** Çalışmaya dâhil edilen öğrencilerin 987 (%60,05)’si kadın, 656 (%39,95)’si erkekti. Sağlık alanındaki bölümlerde okuyan öğrencilerden engellilik ve özürülük kavramları arasındaki farkı bilenler 561 (%65,8), Dünya Engelliler Gününü bilenler ise 303 (%35,6) kişiydi. Sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan öğrencilerden engellilik ve özürülük kavramları arasındaki farkı bilenler 527 (%66,8) kişi, Dünya Engelliler Gününü bilenler ise 308 (%39) kişiydi. Öğrencilerin %38,5’i Türkiye’de engelli nüfusunun yüzdesini doğru yanıtlarken, sağlık alanı ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin cevapları benzerdi. “Engellilerin en büyük sorunu nedir?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 487 (%57,1)’i, sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden ise 449 (%56,8)’u “toplumdaki bireylerin ön yargıları” olarak cevap verdi. **Sonuç:** Sağlık alanındaki ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin engellilik farkındalıklarının yetersiz olduğu ve çoğunlukla cevaplarının benzer olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin engellilikle ilgili bilgilerinin ve engellilik farkındalığının artırılması için eğitim-öğretim programında engellilik konusuna daha çok yer verilmesi gerektiği düşünülmüştür.

ABSTRACT Objective: To evaluate and compare the awareness and perspective about handicap of the university students studying in health and non-health departments. **Material and Methods:** A total of 1643 university students, including 853 students from health departments and 790 students from non-health departments in Turkey were included in the study. A questionnaire consisting of 24 questions prepared by the researchers to evaluate the handicap perspective and awareness was applied to university students by face to face interviews and Google Forms. The data obtained were evaluated with SPSS 21.0 program. **Results:** Of the students included in the study, 987 (60.05%) were female and 656 (39.95%) were male. 561 (65.8%) people who knew the difference between disability and disability concepts and 303 (35.6%) people who knew World Day of Disability were among the students studying in health departments. 527 (66.8%) people who knew the difference between disability and handicap and 308 (39%) people who knew "World Day of Disability" were among the students studying in the departments of non-health. While 38.5% of students answered correctly to the percentage of the population with disabilities in Turkey, the replies of university students studying in health and non-health departments were similar. The question of "What is the biggest problem of the disabled?" was answered by 487 (57.1%) students stuying in health and 449 (56.8%) students in non-health departments as "the prejudices of individuals in the community". **Conclusion:** It was found that handicap awareness of university students studying in health and non-health departments was inadequate and their answers were mostly similar. We believe that the issue of disability should be included more in the education curriculum in order to increase the knowledge and disability awareness of university students.

Anahtar Kelimeler: Engelli kişiler; farkındalık; zihinsel engelli; fiziksel engelli; öğrenciler

Keywords: Disabled persons; awareness; mentally disabled; physically disabled; students

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) engelliliği “Bir eksiklik veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide oluşan ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel

durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder” şeklinde tanımlamıştır.¹ En-

Correspondence: Nilay ARMAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İstanbul, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: saimenilayarman@istanbul.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences.

Received: 19 Jul 2019

Received in revised form: 26 Nov 2019

Accepted: 16 Dec 2019

Available online: 17 Dec 2020

2536-4391 / Copyright © 2020 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

gellilik, bir yetersizlik ve özür ile kişinin yaşına cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörlere göre eklenen rollerin kısıtlanması ve engellenmesidir.² Tarih boyunca engelli bireyler, toplum tarafından tam olmayan, üretim yapamayan ve çaresiz kişiler olarak nitelendirilmişlerdir.³

Engellilik, tıbbi bir sorundan çok sosyal ve politik bir sorun olarak anlaşılmalıdır ve engelli bireylerin tıbbi sorunlarına çözüm bulmanın yanında bu bireylerin toplum tarafından dışlanmasını önleyecek sosyal ve politik çözümler gerekmektedir.⁴ Ülkelerin engellilere olan sosyo-ekonomik yaklaşımı, o ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile doğru orantılıdır; bu nedenle özellikle gelişmiş ülkelerde engelli bireylerin yaşam koşullarının her alanda iyileştirilmesine yönelik çeşitli stratejiler geliştirilmektedir. Bu stratejilerin başında engelli bireylerin istihdamı ve sosyal çevreye uyumu ile ilgili yürütülen çalışmaların yanında engelli haklarının korunmasına yönelik çıkarılmış olan yasalar gelmektedir.⁵ Bu gelişmeler sonucunda, dünya genelinde engelli bireylerin günlük yaşama katılımları bir dereceye kadar iyileştirilmiş olsa da engellilerin yaşadıkları sorunların çok yönlü olması ve değişen yaşam koşulları ile beraber yeni ihtiyaçların oluşması, bireylerin biyopsikososyal uyumunu güçleştirmektedir.⁶ Bununla beraber, engelli haklarının korunmasına yönelik olarak hazırlanan yasalar bireylerin yaşam şartlarını kolaylaştırıcı bir etken olsa da bu yasaların engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi için anahtar faktörler engelli olmayan bireylerin engellilik ile ilgili farkındalık düzeyinin yüksek olması ve engelli insanlara yönelik olan ön yargı ve ayrımcılığın önlenmesinin toplumsal düzeyde benimsenmesidir.^{1,4}

Engelli bireylerin sorunları, hiç kuşkusuz küresel insan hakları sorunudur ve engellilikle ilgili en önemli nokta, toplumda farkındalığın yaratılması, anlaşılma gereksinimlerinin karşılanmasıdır.¹ Öte yandan, engelliler açısından, engelin fiziksel yönleriyle başa çıkmak, engel nedeniyle karşılaşılan ayrımcılık ve baskıyla başa çıkmaktan çok daha kolay olduğu kabul edilen bir gerçektir. Yalnızca yasal ve idari düzenlemelerin yapılması yeterli olmayıp, bunlardan beklenen yararı elde edebilmek için bilgi, farkındalık ve toplumsal bütünleşme boyutlarının bir arada ele alınması ve bu doğrultuda gerekli eğitimin verilmesi gerekir.⁷

Toplumsal düzeyde farkındalıkla beraber eşit yaşama ve çalışma koşullarının oluşturulabilmesi ve gerekli adımların atılması için özellikle toplumun genç kesiminde engellilik ile ilgili farkındalık düzeyinin değerlendirilmesi önemlidir. Ülkemizde sadece sağlık alanında okuyan üniversite öğrencilerin eğitim-öğretim programlarında engellilik içerikli dersler yer almaktadır. Ancak literatürde sağlık alanında ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerin engellilik bakış açısının incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmamızın amacı, sağlık alanındaki ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin engelliğe bakış açısını ve engellilik farkındalığını değerlendirmek ve karşılaştırmaktır. Bu çalışmada varsayımımız; üniversitede sağlık alanında okuyan öğrencilerin, sağlık dışındaki alanlarda okuyan öğrencilere göre engelliliğe olan farkındalığının daha fazla olabileceğidir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Çalışmanın dâhil edilme kriterleri 18 yaş ve üzerinde olmak, örgün eğitim veren bir üniversitede 4 yıllık lisans bölümü okuyor olmak ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmak olarak belirlendi. Araştırmaya katılmaya gönüllü olmayan öğrenciler araştırma kapsamına alınmamıştır.

Anketimize şehir sınırlaması olmaksızın 18-26 yaş arası toplam 1.643 üniversite öğrencisi katıldı. Katılım gösterenlerin 987 (%60,05)'si kadın, 656 (%39,95)'si ise erkektir. Katılımcıların tümü ankete gönüllü katılım gösterdi. Çalışmaya katılan öğrenciler okudukları bölümlere göre sağlık alanında ve sağlık dışı alanlarda olmak üzere 2 gruba ayrıldı. Bunlardan 853 kişi sağlık alanında; 790 kişi sağlık dışı alanlarda okumaktaydı. Anket çalışmamız 28.02.2017-24.03.2017 tarihleri arasında yapıldı.

Yirmi dört sorudan oluşan çoktan seçmeli, açıklanmalı, evet-hayır cevaplı soru tiplerini içeren anket, araştırmacılar tarafından hazırlandı. Bu sorular hazırlanırken engellilerin en büyük gereksinimleri olan eğitim hakkı, sağlıklı yaşam hakkı, sosyal yaşamdaki destek, ayrımcılığın önlenmesi ve istihdam olanakları dikkate alındı.

Anketimiz, çalışmaya başlamadan önce 20 kişilik bir grup öğrenci üzerinde uygulandı ve soruların

anlam ve içerik yönünden yeterliliği belirlenerek, öğrencilerden gelen geri bildirimlere göre sorular yeniden düzenlendi. Yeniden düzenlenen anket, karşılıklı görüşme yöntemi ve web tabanlı anket yöntemi “Google Form” üzerinden internet anketi olarak üniversite öğrencilerine uygulandı. Katılımcıların soruları görmeden önce çalışma ile ilgili açıklamaları okuyup çalışmaya gönüllü olarak katıldığını bildiren açıklamayı onaylaması gerekti. Anketin ilk bölümünde öğrencilerin yaşı, bölümü, cinsiyeti, kendisinin ve ailesinin engellilik durumu gibi sosyodemografik bilgileri sorgulandı. Anketin ikinci bölümünde engelli ve özürlü kavramları hakkında bilgi düzeyi, engelliye bakış açısı sorgulandı. Anketin üçüncü bölümünde engellilikle ilgili kavramlarıyla ilgili değişikliklerin, çevre düzenlemelerinin ve denetlemelerin yeterliliği sorgulandı. Anketin 4. bölümünde ise engelliliğin geleceği ve engelli kişilerin başarılarının farkındalığı sorgulandı. Çalışma Helsinki Deklarasyonu Prensipleri’ne uygun olarak yapıldı.

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Verilerin istatistiksel analizi SPSS 22.0 istatistik paket programında yapıldı. Sosyodemografik veriler ve anket sorularının cevaplarının karşılaştırılmasında Fisher ki-kare testi kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ olarak kabul edildi.

BULGULAR

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin 987 (%60,05)’si kadın, 656 (%39,95)’si erkekti. Katılımcılardan 18-20 yaş aralığında olanların sayısı 435 (%26,5), 21-23 yaş aralığında olanların sayısı 948 (%57,7), 24-26 yaş aralığında olanların sayısı 181 (%11,1), 26 yaş üstü olanların sayısı 79 (%4,7) idi. Çalışmaya katılan engelli 12 öğrenciden 7 (%0,07)’si görme engeline, 4’ü bedensel ve 1’i zihinsel engelli idi. Ailesinde veya yakınlarında engel bulunan öğrenci sayısı 238 idi. Bu öğrencilerin 134’ü bedensel, 110’u zihinsel, 26’sı görme, 20’si işitme, 8’i konuşma engelli bir akrabası ya da yakını olduğunu bildirdi. Katılımcıların sosyodemografik bilgileri **Tablo 1**’de gösterildi. Sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan üniversite öğrencilerin engellilik ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımları ise **Tablo 2**’de gösterildi.

TABLO 1: Üniversite öğrencilerinin sosyodemografik bilgileri.

Cinsiyet	n (%)
Kadın	987 (60.05)
Erkek	656 (39.95)
Yaş	
18-20 yaş	435 (26.5)
21-23 yaş	948 (57.7)
24-26 yaş	181 (11.1)
26 yaş üstü	79 (4.70)
Engelli	12 (0.07)
Görme	7
Bedensel	4
Zihinsel	1
Ailesinde veya yakınlarında engel bulunan*	n=238 (%)
Bedensel	134 (56)
Zihinsel	110 (46)
Görme	26 (10)
İşitme	20 (0.08)
Konuşma	8 (0.03)

*Bazı bireylerde birden fazla engel bulunmaktadır.

“Engelli, sakat, özürlü kavramlarından hangisini tercih ediyorsunuz?” sorusuna sağlık alanında okuyan öğrencilerin verdiği cevaplar, sağlık alanı dışında okuyan öğrencilere göre istatistiksel olarak farklıydı ($p=0,003$). Sağlık alanında okuyan öğrencilerden 769 (%90,2)’u engelli, 36 (%4,2)’si özürlü, 5 (%0,6)’i sakat, 43 (%5,0)’ü de diğer kavramları kullanmayı tercih etmekteydi. Sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 703 (%89,0)’ü engelli, 18 (%2,3)’i özürlü, 15 (%1,4)’i sakat, 54 (%6,8)’ü de diğer kavramları kullanmayı tercih etmekteydi.

“Engelli ve özürlü arasındaki farkı biliyor musunuz?” sorusuna sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdiği cevaplar istatistiksel olarak benzerdi ($p > 0,05$). Sağlık alanında okuyan öğrencilerden, “engelli” ve “özürlü” kavramları arasındaki farkı bilenlerin sayısı 561 (%65,8), bilmeyenlerin sayısı ise 292 (%34,2) idi. Sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden, “engelli” ve “özürlü” kavramları arasındaki farkı bilenlerin sayısı 528 (%66,8)’i, bilmeyenlerin sayısı ise 262 (%33,2) idi.

“Engelli birini gördüğünüzde ne hissediyorsunuz?” sorusuna sağlık alanında okuyan öğrenciler ile sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdiği cevaplar istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdi

TABLO 2: Sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan üniversite öğrencilerin engellilik ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımları.				
	Sağlık alanında n (%)	Sağlık alanı dışında n (%)	x2	p değeri
Engelli, sakat, özürlü kavramlarından hangisini tercih ediyorsunuz?				
Engelli	769 (90.2)	703 (89.0)	13.627	0.003
Sakat	5 (0.6)	15 (1.4)		
Özürlü	36 (4.2)	18 (2.3)		
Diğer	43 (5.0)	58 (6.8)		
Engelli ve özürlü arasındaki farkı biliyor musunuz?				
Evet	561 (65.8)	528 (66.8)	0.209	0.647
Hayır	292 (34.2)	262 (33.2)		
Engelli birini gördüğünüzde ne hissediyorsunuz?				
Korkuyorum	13 (1.5)	16 (2.0)	20.486	0.005
Acıyorum	44 (5.2)	31 (3.9)		
Üzülüyorum	429 (50.3)	391 (49.5)		
Şükrediyorum	363 (42.6)	295 (37.3)		
Kendimi şanslı hissediyorum	163 (19.4)	123 (15.6)		
Diğer	16 (1.9)	35 (4.4)		
Dünya Engelliler Günü hangi gündür?				
Biliyorum	304 (35.6)	308 (39.0)	1.967	0.161
Bilmiyorum	549 (64.4)	482 (61.0)		
Türkiye nüfusunun yüzde kaç engellidir?				
%3-6	104 (12.2)	86 (10.9)	1.047	0.790
%6-11	330 (38.7)	304 (38.5)		
%11-15	302 (35.4)	282 (35.7)		
%15-20	117 (13.7)	118 (14.9)		
Engelliler ile ilgili bildiğiniz dernek veya vakıf var mı?				
Evet	320 (37.5)	261 (33.0)	3.596	0.032
Hayır	533 (62.5)	529 (67.0)		
Engellilik türlerinden hangisi daha kısıtlayıcıdır?				
Görme	164 (19.2)	140 (17.7)	323.561	<0.0001
İşitme	15 (1.8)	15 (1.9)		
Konuşma	18 (2.1)	19 (2.4)		
Bedensel	128 (15.0)	141 (17.8)		
Zihinsel	527 (61.9)	475 (60.1)		
Engellilerin en büyük sorunu nedir?				
Toplumdaki bireylerin ön yargıları	487 (57.1)	449 (56.8)	2.916	0.713
Yetersiz eğitim ve sağlık hizmeti	346 (40.6)	330 (41.8)		
İş fırsatlarının yetersiz olması	162 (19.0)	122 (15.4)		
Sosyal güvenlikte fırsat eşitsizliği	90 (10.6)	102 (12.9)		
Diğer	28 (3.3)	27 (3.4)		
Engelli bireyler ayrımcılığa maruz kalıyorlar mı?				
Evet	729 (85.5)	651 (82.4)	3.086	0.214
Hayır	50 (5.8)	52 (6.6)		
Kararsızım	74 (8.7)	87 (11.0)		
Engelliler için yürütülen politika ve denetimler yeterli mi?				
Evet	21 (2.5)	25 (3.2)	0.816	0.665
Hayır	758 (88.9)	694 (87.8)		
Kararsızım	74 (8.7)	71 (9.0)		
Çevre düzenlemesi engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılıyor mu?				
Evet	35 (4.1)	24 (3.0)	3.575	0.167
Hayır	752 (88.2)	719 (91.0)		
Kararsızım	66 (7.7)	47 (5.9)		

devamı →

TABLO 2: Sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan üniversite öğrencilerin engellilik ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımları (devamı).

	Sağlık alanında n (%)	Sağlık alanı dışında n (%)	x2	p değeri
Toplu taşıma araçlarının düzenlenmesi engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılıyor mu?				
Evet	102 (12.0)	80 (10.1)	1.537	0.464
Hayır	653 (76.6)	622 (78.7)		
Kararsızım	88 (11.5)	88 (11.1)		
Engelli bireyler işe alınırken en çok hangi ön yargılar mevcuttur?				
Alıngan, kırılabilir ve çabuk kızarlar	106 (12.2)	102 (12.9)	28.957	0.000
Verimli ve iyi çalışmazlar	640 (75.0)	522 (66.1)		
Çok hastalanır fazla izin kullanırlar	46 (5.4)	52 (6.6)		
İşten atmak ve cezai yaptırım uygulamak zordur	123 (14.4)	108 (13.7)		
Daha çok iş kazalarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar	86 (10.1)	96 (12.2)		
Bilmiyorum/ilgilenmiyorum	3 (0.4)	9 (1.1)		
Diğer	9 (1.1)	4 (0.5)		
Bir iş yeri sahibi olsaydınız engelli birini çalıştırır mıydınız?				
Evet	774 (90.9)	684 (86.6)	23.172	0.000
Hayır	54 (6.4)	43 (5.4)		
Kararsızım	23 (2.7)	63 (8.0)		
Cevabınız evet ise ne tür bir engeli tercih ederdiniz?				
Görme	76 (9.4)	105 (14.2)	22.506	0.002
İşitme	193 (23.9)	172 (23.2)		
Konuşma	234 (29.0)	217 (29.3)		
Bedensel	353 (43.7)	299 (40.4)		
Zihinsel	33 (4.1)	42 (5.7)		
Diğer	40 (5.0)	51 (6.9)		
Gelişen teknolojinin engelliği azaltacağını düşünüyor musunuz?				
Evet	725 (85.0)	670 (84.8)	0.011	0.917
Hayır	128 (15.0)	120 (15.2)		
Gelecek 10 yıl içerisinde engellilerin sorunlarının azalacağını düşünüyor musunuz?				
Evet	621 (72.9)	563 (71.4)	0.423	0.515
Hayır	231 (27.1)	225 (28.6)		
Başarı öyküsünü duyduğunuz bir engelli var mı?				
Evet	688 (80.7)	606 (76.7)	3.821	0.029
Hayır	165 (19.3)	184 (23.3)		

p<0,05 anlamlı,

x2: Fisher ki-kare testi katsayısı.

(p=0,005). Sağlık alanında okuyan öğrencilerden 13 (%1,5)'ü "korkuyorum", 44 (%5,2)'ü "acıyorum", 429 (%50,3)'ü "üzülüyorum", 363 (%42,6)'ü "şükrediyorum", 163 (%19,1)'ü "kendimi şanslı hissediyorum", 16 (%1,9)'sı diğer cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 16 (%2,0)'sı "korkuyorum", 31 (%3,9)'i "acıyorum", 391 (%49,5)'i "üzülüyorum", 295 (%37,3)'i "şükrediyorum", 123 (%15,6)'ü "kendimi şanslı hissediyorum", 35 (%4,4)'i "diğer" cevabını verdi.

"Dünya Engelliler Gününü biliyor musunuz?" sorusuna sağlık alanında okuyan ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdiği cevaplar istatistiksel olarak benzerdi (p>0,05). Sağlık alanında okuyan öğrencilerden, Dünya Engelliler Gününü bilen katılımcı sayısı 304 (%35,6), bilmeyen katılımcı sayısı ise 549 (%64,4) idi. Sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden, Dünya Engelliler Gününü bilen katılımcı sayısı 308 (%39,0), bilmeyen katılımcı sayısı ise 482 (%61,0) idi.

“Türkiye nüfusunun yüzde kaçını engellidir?” sorusunu öğrencilerin %38,5’i doğru yanıtlarken, doğru yanıtlayan katılımcı sayısı sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerde istatistiksel olarak benzerdi ($p>0,05$). Sağlık alanında okuyan öğrencilerden, Türkiye nüfusunun engelli yüzdesini doğru yanıtlayan katılımcı sayısı 330 (%38,7). Sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden, Türkiye nüfusunun engelli yüzdesini doğru yanıtlayan katılımcı sayısı 304 (%38,5) idi.

“Engelliler ile ilgili dernek veya vakıf var mı?” sorusuna sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak farklıydı ($p=0,032$). Dernek ve vakıf ile ilgili soruya sağlık alanında okuyan öğrencilerden 320 (%37,5)’si evet, 533 (%62,5)’ü hayır cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 261 (%33,0)’i evet, 529 (%67,0)’u ise hayır cevabını verdi.

“Engellilik türlerinden hangisi daha kısıtlayıcıdır?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 164 (%19,2)’ü görme, 15 (%1,8)’i işitme, 18 (%2,1)’i konuşma, 128 (%15,0)’i bedensel, 527 (%61,9)’si zihinsel engellilik cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 140 (%17,7)’i görme, 15 (%1,9)’i işitme, 19 (%2,4)’u konuşma, 141 (%17,8)’i bedensel, 475 (%60,1)’i zihinsel engellilik cevabını verdi. Engellilik türleri ile ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardı ($p<0,0001$).

“Engellilerin en büyük sorunu nedir?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 487 (%57,1)’si toplumdaki bireylerin ön yargıları, 346 (%40,6)’sı yetersiz eğitim ve sağlık hizmeti, 162 (%19,0)’si iş fırsatlarını yetersiz olması, 90 (%10,6)’ı sosyal güvenlikte fırsat eşitsizliği, 28 (%3,3)’i diğer cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 449 (%56,8)’u toplumdaki bireylerin ön yargıları, 330 (%41,8)’u yetersiz eğitim ve sağlık hizmeti, 122 (%15,4)’si iş fırsatlarını yetersiz olması, 102 (%12,9)’si sosyal güvenlikte fırsat eşitsizliği, 27 (%3,4)’si diğer cevabını verdi. Engellilerin en büyük sorunun sorulduğu soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak benzerdi ($p>0,05$).

“Engelli bireyler ayrımcılığa maruz kalıyorlar mı?” sorusuna sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak birbirine benzerdi ($p>0,05$). Engellilerin ayrımcılığa maruziyeti ile soruya sağlık alanında okuyan öğrencilerden 729 (%85,5)’u evet, 50 (%5,8)’si hayır, 74 (%8,7)’ü kararsızım cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 651 (%82,4)’i evet, 52 (%6,6)’si hayır, 87 (%11,0)’si kararsızım cevabını verdi.

“Engelliler için yürütülen politika ve denetimler yeterli mi?” sorusuna sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak birbirine benzerdi ($p>0,05$). Politika ve denetimler ile ilgili soruya sağlık alanında okuyan öğrencilerden 21 (%2,5)’i evet, 758 (%88,9)’i hayır, 74 (%8,7)’ü kararsızım cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 25 (%3,2)’i evet, 694 (%87,8)’ü hayır, 71 (%9,0)’i kararsızım cevabını verdi.

“Çevre düzenlemesi engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılıyor mu?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 35 (%4,1)’i evet, 752 (%88,2)’si hayır, 66 (%7,7)’sı kararsızım cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 24 (%3,0)’ü, 719 (%91,0)’u hayır, 47 (%5,9)’si kararsızım cevabını verdi. Çevre düzenlemesiyle ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak birbirine benzerdi ($p>0,05$).

“Toplu taşıma araçlarının düzenlenmesi engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılıyor mu?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 102 (%12,0)’si evet, 653 (%76,6)’ü hayır, 88 (%11,5)’i kararsızım cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 80 (%10,1)’i evet, 622 (%78,7)’si hayır, 88 (%11,1)’i kararsızım cevabını verdi. Toplu taşıma araçları ile ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak birbirine benzerdi ($p>0,05$).

“Engelli bireyler işe alınırken en çok hangi ön yargılar mevcuttur?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 106 (%12,2)’sı alingan ve kırılğan olurlar ve çabuk kızarlar, 640 (%75,0)’i verimli ve iyi çalışamazlar, 46 (%5,4)’sı çok hastalanırlar fazla izin

kullanırlar, 123 (%14,4)'ü işten atmak ve cezai yaptırım uygulamak zordur, 86 (%10,1)'sı daha çok iş kazalarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar, 3 (%0,4)'ü bilmiyorum, 9 (%1,1)'u diğer cevabını; sağlık alanı dışında okuyan 102 (%12,9)'si alingan ve kırılğan olurlar ve çabuk kızarlar, 522 (%66,1)'si verimli ve iyi çalışamazlar, 52 (%6,6)'si çok hastalanırlar fazla izin kullanırlar, 108 (%13,7)'i işten atmak ve cezai yaptırım uygulamak zordur, 96 (%12,2)'sı daha çok iş kazalarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar, 9 (%1,1)'u bilmiyorum, 4 (%0,5)'ü diğer cevabını verdi. İşe alımdaki ön yargılar ile ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak farklıydı ($p<0,0001$).

“Bir iş yeri sahibi olsaydınız engelli birini çalıştırır mıydınız?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 774 (%90,9)'ü evet, 54 (%6,4)'ü hayır, 23 (%2,7)'ü kararsızım cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 684 (%86,6)'ü evet, 43 (%5,4)'ü hayır, 63 (%8,0)'ü kararsızım cevabını verdi. Engelli bir birey çalıştırmakla ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak farklıydı ($p<0,0001$).

“Cevabımız evet ise ne tür bir engeli tercih ederdiniz?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 76 (%9,4)'sı görme, 193 (%23,9)'ü işitme, 234 (%29,0)'ü konuşma, 353 (%43,7)'ü bedensel, 33 (%4,1)'ü zihinsel, 40 (%5,0)'i diğer cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 105 (%14,2)'i görme, 172 (%23,2)'si işitme, 217 (%29,3)'si konuşma, 299 (%40,4)'u bedensel, 42 (%5,7)'si zihinsel, 51 (%6,9)'i diğer cevabını verdi. Çalıştırmak istenilen engel türü ile ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak farklıydı ($p<0,0001$).

“Gelişen teknolojinin engelliliği azaltacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak birbirine benzerdi ($p>0,05$). Teknolojinin engelliliği azaltması ile ilgili soruya sağlık alanında okuyan öğrencilerden 725 (%85,0)'i evet, 128 (%15,0)'i hayır cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 670 (%84,8)'i evet, 120 (%15,2)'si hayır cevabını verdi.

“Gelecek 10 yıl içerisinde engellilerin sorunlarının azalacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 621 (%72,9)'i evet, 231 (%27,1)'i hayır cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 563 (%71,4)'ü evet, 225 (%28,6)'i hayır cevabını verdi. On yıl içinde engellilerin sorunlarının azalması ile ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak birbirine benzerdi ($p>0,05$).

“Başarı yükünüzü duyduğunuz bir engelli var mı?” sorusuna, sağlık alanında okuyan öğrencilerden 688 (%80,7)'i evet, 165 (%19,3)'i hayır cevabını; sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerden 606 (%76,7)'si evet, 184 (%23,3)'ü hayır cevabını verdi. Başarı yüküsü olan engelli ile ilgili soruya sağlık alanında ve sağlık alanı dışında okuyan öğrencilerin verdikleri cevaplar istatistiksel olarak farklıydı ($p=0,029$).

TARTIŞMA

Çalışmamız, Türkiye’de sağlık alanındaki ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin engelliğe bakış açısının ve engellilik farkındalığının değerlendirildiği ilk çalışmadır. Çalışmanın sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik farkındalık düzeylerinin düşük olduğu, sağlık alanında okuyan ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan öğrencilerin engelliğe bakış açısı ve engellilik farkındalığı kıyaslandığında elde edilen sonuçların benzer olduğu söylenebilir.

Subaşıoğlu tarafından yapılan bir çalışmada, dezavantajlı bireylerin sorunlarının küresel insan hakları sorunu olduğuna dikkat çekilmektedir ve özellikle toplumda bu bireyler için farkındalığın yaratılması ve anlaşılma gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ertürk ve ark. Türkiye’de engelli farkındalığının artırılmasının engelli bireylerin pek çok konuda erişimlerine olumlu yansıtacağını vurgulamıştır.^{1,8} Lisans eğitiminde öğrencilerin toplumsal konularda farkındalıklarının artırılmasına yönelik yaklaşımlar, stratejiler ve öğretiler gerek mesleki gerek sosyal hayatlarında tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Çalışmamızda Türkiye’deki engelli yüzdesi, Dünya Engelliler Günü ve engellilikle ilgili vakıflar ko-

nusunda bilgi sahibi olan hem sağlık alanında hem de sağlık dışı alanlarda okuyan üniversite öğrencilerinin sayısının oldukça az olduğu görüldü. Bu sonucun ortaya çıkmasında ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun bir engelinin bulunmaması ve toplumsal bilinçlendirmenin yetersiz olmasının etkili olduğu düşünüldü. Toplumun genel olarak engelli insanlara karşı tutumunun olumlu yönde değişimi için, eğitim ve bilgilendirmenin etkili bir yol olduğu vurgulanmaktadır.⁹ Engellilere yönelik tutumların, toplumun ortak düşünce ve inançlara göre şekillendiği, toplumda engelliliğe karşı var olan tutumlar olumlu olduğunda engellileri kapsayıcı, olumsuz olduğunda ise engellileri dışlayıcı olacağı bildirilmektedir.⁷ Engellilere karşı tutum her zaman açıkça ayrımcı olmayabilir. Engellileri ve onların sorunlarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini görmezden gelmek ya da önemsememek bazen en büyük ayrımcılık olabilir.¹⁰ Bu nedenle, toplumda engellilik ile ilgili bilinçlenme ve tutum geliştirme için toplumun en genç kesimi olan öğrencilerin eğitim hayatında ilk yıllardan itibaren engellilik ile ilgili dersler, gözleme dayalı uygulamalar, ziyaretler vb. etkinliklerin yer verilmesinin etkili olabileceği görüşünderiz.

Çalışmamızda sağlık alanındaki ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan üniversite öğrencileri, engellilik türleri arasında zihinsel engelliliğin daha fazla kısıtlayıcı olduğunu bildirdi. Bu durum zihinsel engelli bireylerin gözetiminin daha ön planda olması, çalışabilirliğinin ve sosyal hayata uyumunun bedensel engelli bireylerden daha zor olması düşüncesi ile ilgili olabilir. Ayrıca zihinsel engelli bireylerin günlük yaşamını kolaylaştıran araç-gereç, cihaz ve stratejiler konusunda öğrencilerin bilgi eksikliğinin bulunmasından da kaynaklanabilir.

Öztürk çalışmasında engellilerin toplumla bütünleşmesinin önündeki en temel sorunun eğitimsizlik olduğunu belirtmiştir.¹¹ Çalışmamızın sonuçlarına göre hem sağlık alanındaki hem de sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan öğrenciler engellilerin sorunları arasında ilk sırada toplumdaki ön yargılar, 2. sırada eğitimdeki yetersizlikler olduğunu bildirdi. Çocukluk çağının ilk dönemlerinden itibaren eğitim ve öğretimde, yazılı ve görsel iletişim araçlarında engellilik konusuna daha etkin bir şekilde yer verilmesinin toplumdaki ön yargıları azaltılmasında etkili olabileceği düşüncesindeyiz.

Toplumda engellilik farkındalığının yaratılması ve anlaşılmasını sağlamak da toplumun kültürel özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Çalışmamızın sonuçlarına göre hem sağlık alanındaki hem de sağlık alanı dışındaki bölümlerde okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğu, engelli bireylerin ayrımcılığa maruz kaldığı yönünde görüş bildirdi. Engelliler açısından eşitlik, ayrımcılık ve eğitim hakkının konu edildiği bir çalışmada benzer şekilde engelli bireyler iş bulabilmede, sağlık kurumlarında, ulaşım vb. gündelik yaşamın diğer tüm alanlarında olduğu gibi eğitim alanında da engelliliğe dayalı farklılıkları dolayısıyla ayrımcılıkla karşılaşmakta olduğu belirtilmektedir.¹² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Mayıs 2019 tarihinde yayınladığı bültende, ülkemizde son 17 yılda eğitim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilerin, öğrenim veren öğretmen ve okulların sayılarında belirli bir artış olduğu ve öğrenim gören engelli öğrencilerin büyük çoğunluğunun kaynaştırma eğitiminden faydalandığı bildirilmiştir.¹³ Toplumdaki engelli bireylerin, eğitim sisteminden dışlanarak yalnızlaştırılmasının önüne geçilmesinde kaynaştırma eğitimin büyük önemi olduğu ve kaynaştırma çalışmalarının çok yönlü olarak artırılması gerektiği düşüncesindeyiz.

Çalışmamızda her 2 gruptaki öğrencilerin çoğunluğu, engelliler için yürütülen politika ve denetimlerin şehirlerdeki çevre düzenlemelerinin uygunluğunun ve toplu taşıma araçlarının düzenlenmesinin yetersiz olduğu yönünde görüş bildirdi. 2005 yılında yapılan 5378 sayılı yasal düzenlemeyle engellilere sunulan hizmetler düzenlenmiş ve geliştirilmiştir. Fakat buna rağmen ülkemizde engellilere verilen hizmetler yeterli düzeye ulaşamamıştır.¹⁴ Bunun en önemli nedenleri arasında her engelli bireyin gereksiniminin farklı olması, engelli bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi için ayrılan kaynak ve iş gücünün yeterli olmaması sayılabilir.

Engelli bireylerin istihdamına yönelik görüşleri sorulduğunda, her 2 gruptaki öğrenciler en büyük ön yargının; engellilerin verimli ve iyi çalışmayacakları olduğunu bildirdiler. Ayrıca işveren konumunda olsalar engelli birey çalıştırmak istediklerini belirttiler ve bedensel engellilerle çalışmak isteyenlerin sayısı diğer engel gruplarına göre daha fazlaydı. Yapılan bir çalışmada engelli bireylerin topluma

uyum sağlamaları beklenmesi yerine kaynaşmanın artırılmasının engelli bireylerin istihdamı ve eğitime önemli katkılar sağlayacağı ve bu sürecin uzman yardımıyla yapılmasının süreci olumlu etkileyeceğinden söz edilmektedir.^{15,16} Engelli bireyleri, toplumun diğer bireylerden ayrı tutmaksızın eşitlik çerçevesinde topluma kazandırmanın ve kimseye muhtaç olmadan bağımsız bir şekilde hayatlarını sürdürebilmelerini sağlamanın en rasyonel yolu, şüphesiz ki onların çalışma yaşamına girebilmelerini temin edebilmekten geçmektedir.¹⁷ Ülkemizde 4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesi engelli bireylerin istihdam edilmesi ile ilgili yükümlülükler ve cezai konular belirlenmiştir, ancak bu yükümlülüklerin uygulanması konusundaki denetimlerin yetersiz kaldığı dikkat çekmektedir.¹⁸ Engellilerin istihdamını desteklemek için kamu ve özel işyerlerinin belirli oranda engelli personel çalıştırma zorunlulukları dışında, istihdam konusunda çeşitli projeler yürütülmekte ve hibe destekleri verilmektedir.¹⁹ Üniversite öğrencilerinin bu projelerde yer alması için teşvik edilmesi ve desteklenmesi farkındalıklarının artmasına katkı sağlayacağı görüşündeyiz.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin çoğunluğu, gelişen teknolojinin engelliliği azaltacağı ve gelecek 10 yıl içerisinde engellilerin yaşadığı sorunların azalacağı konusunda umutlu olduklarını bildirdi. Kullanıcıları kim ve hangi engelle sahip olursa olsun kütüphaneler, yardımcı teknolojilerle donatılmış merkezler oluşturmak ve özel erişim stratejileri geliştirmek sadece engelli kullanıcıların değil, tüm bireylerin bilgi dünyasına girebilmelerine yardımcı olacağı öngörülmektedir.¹ Arca ve Saka, engellilerin büyük çoğunluğunun yardımcı teknoloji kullanmadığını bildirmiştir.²⁰ Bu nedenle, gelişen teknolojilerin engellilerin yaşamına uyarılma ile ilgili yenilikçi çalışmaların ve uygulamaların yapılmasının özendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Günümüzde, birçok spor branşında ve sanatta engelli bireylere yönelik çalışmalar ve teşvikler dikkat çekmektedir. Çalışmamızda, öğrencilerin çoğu engelli bireylerin başarı öyküleri konusunda farkında olduğunu bildirdi. Engelli bireylere fırsat verildikçe ve gerekli destekler sağlandıkça, bu başarıların katlanarak artacağı ve sosyal iletişim araçları ve basın-yayın organlarında bu başarılarla yer verilmesinin

toplumsal farkındalığı artırmada yararlı olacağı görüşündeyiz.

Üniversiteler, tüm dünyada 1990'lı yıllardan başlayarak engelli destek merkezleri, engelli hizmet büroları ve engelli öğrenci birimleri kurarak engellilerin eğitimini kolaylaştırmayı hedeflemişlerdir. Birimler tarafından sağlanan hizmetler, engelli öğrencilerin, diğer öğrencilerle akademik ortamda rekabet edebilmesine de olanak sağlamaktadır. Bu tip birim/büro/merkez gibi yerler bu alanda toplumsal duyarlılığa üniversite eğitimi kapsamında atılmış ilk adımlardır.¹ Bu merkezlerin faaliyetlerinin desteklenmesi, hem üniversite öğrencilerinde hem de toplumun diğer kesimlerinde engellilik ile ilgili farkındalığının artırılmasına katkı sağlayacağı görüşündeyiz.

Çalışmamızda engelliğe yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek kullanmamış olmamız çalışmamızın kısıtlılığıdır. Ayrıca hazırlamış olduğumuz anketin bazı sorularının kişilerin görüşlerini yansıtmada yetersiz kalması bir diğer kısıtlılığımızdır.

SONUÇ

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin engelliliği yeterince tanımadıklarını ve farkındalıklarının düşük olduğunu söyleyebiliriz. Sağlık alanında okuyan öğrencilerde engellilik farkındalığının yüksek olması beklenirken sonuçların bu beklentiyi desteklemiyor olması, engellilikle ilgili farkındalık eğitimlerine daha erken yaşta başlanması ve üniversitelerin tüm bölümlerinde eğitim-öğretim programlarında engellilik farkındalığı ile ilgili ders, seminer, toplantı vb. etkinliklere daha geniş yer verilmesi gerektiği görüşündeyiz.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya

üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Nilay Arman, Ela Tarakçı, Tuğba Karaaslan, Emrah Zirek; **Tasarım:** Nilay Arman, Ela Tarakçı; **Denetleme/Danışmanlık:** Nilay Arman, Ela Tarakçı; **Veri Top-**

lama ve/veya İşleme: Nilay Arman, Tuğba Karaaslan, Emrah Zirek; **Analiz ve/veya Yorum:** Nilay Arman, Ela Tarakçı, Tuğba Karaaslan, Emrah Zirek; **Kaynak Taraması:** Nilay Arman, Tuğba Karaaslan, Emrah Zirek; **Makalenin Yazımı:** Nilay Arman, Ela Tarakçı, Tuğba Karaaslan, Emrah Zirek; **Eleştirel İnceleme:** Nilay Arman, Ela Tarakçı; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Nilay Arman, Ela Tarakçı.

KAYNAKLAR

- Subaşıoğlu F. [A Research on "Disability Awareness" in Information and Records Management Departments of Universities]. *Information World*. 2008;9(2):399-430. [Crossref]
- Sisman Y. [A general assessment upon the concepts used in the field of disability]. *Journal of Social Policy Studies*. 2012;7(28):69-85. [Link]
- Fichten CS, Hines J, Amsel R. Public awareness of physically disabled persons. *Int J Rehabil Res*. 1985;8(4):407-13. [Crossref] [PubMed]
- Oliver M. Theories in health care and research: theories of disability in health practice and research. *BMJ*. 1998;317(7170):1446-9. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Calik S. [Methodological approaches in the measurement of disability and 2002 Turkey disability survey]. *Öz-Veri Dergisi*. 2004;1(2):303-31. [Link]
- Miles S. [Engaging with the disability rights movement: The experience of community-based rehabilitation in southern Africa]. *Disability & Society*. 1996;11(4):501-18. [Crossref]
- Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Başkanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2010. [Link]
- Erturk KL, Simsek AA, Songur DG, Sengul G. [Disability Awareness in Turkey and an Assessment about Accessibility of Web Pages Related to Justice by Disabled People]. *Information World*. 2014;15(2):375-95. [Crossref]
- Sezer F. [Preventive guidance work towards people with disabilities to developing a positive attitude; an experimental application]. *Education Sciences*. 2012;7(1):16-26. [Link]
- Arikan C. [Approach to Disability Within the Framework of Social Model]. 2002. [Link]
- Ozturk M. [Türkiye'de engelli gerçeği]. In: Serenli A. İstanbul: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği; 2011. p.105. [Link]
- Sisman Y. [Equality, discrimination and right to education with regards to disabled people]. *Journal of Social Policy Studies*. 2014;32:57-85. [Link]
- Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara, Mayıs 2019. [Link]
- Ulas SC, Ucku R. [Disability and the Services for the Disabled in Turkey]. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 2012;11:4. [Crossref]
- van de Ven L, Post M, de Witte L, van den Heuvel W. [It Takes Two to Tango: the Integration of People with Disabilities into Society]. *Disability & Society*. 2005;20(3):311-29. [Crossref]
- Arslan H, Altintas G. [The Suggestion a Model which Aims to Provide Social Integration of Disabilities through Increase Participation in the Work Life]. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2014;5(2):165-86. [Link]
- Şen M. [Employment policies for disabled people in Turkey: problems and suggestions]. *Journal of Social Security*. 2018;8(2):129-52. [Link]
- Resmî Gazete (10.06.2003, Sayı: 25134) 4857 sayılı İş Kanunu; 2003. p.1.
- Görkem H. [Expenditures For Individuals With Disabilities As Part Of Public Social Protection Expenditures In Turkey: A Comparative Evaluation]. *Social Sciences Studies Journal*. 2019;5(36):2855-68. [Crossref]
- Arca M, Saka G. [Health Services Accessibility And Expectations of Disabled People] *Euras J Fam Med*. 2019;8(2):69-77. [Crossref]